

بررسی اعتبارات جاری مؤسسات پژوهشی وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در برنامه‌های اول و دوم توسعه (۷۸-۱۳۶۸)*

نویسنده: دکتر ناصر شمس
(عضو هیأت علمی دانشگاه صنعتی امیرکبیر)

معرفی مقاله

اهمیت و جایگاه تحقیقات و نقش بنیادی آن در رشد و توسعه کشور امری حیاتی است. بویژه، در جوامع در حال توسعه، توجه به موضوع پژوهش و جهت دادن منابع کافی در هموار ساختن بستر توسعه کشور در کلیه ابعاد نقش کلیدی دارد. در این زمینه، جایگاه دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی در تقویت پژوهش‌های بنیادی از اهمیت بسیاری برخوردار است و توجه به این مراکز در تخصیص منابع کافی و فراهم سازی امکانات مورد نیاز، با عنایت به تواناییهای بالقوه آنها در سرعت بخشیدن به روند توسعه، بسیار مؤثر است. در این راستا، مراکز پژوهشی وظیفه مهمتری بر عهده دارند. این مراکز در زمینه تخصیص می‌توانند در سطح مرزهای دانش حرکت کنند و در نوآوریها و ابداعات و اختراعات، جایگاه مهمتری

---

*- این مقاله، در شورای هیأت تحریریه این فصلنامه، «علمی - ترویجی» ارزیابی شده است. - دفتر فصلنامه.

داشته باشند. تحقیق حاضر، ضمن بررسی سیاستها و خط مشیهای بخش پژوهش در دو برنامه پنج ساله اول و دوم، به تجزیه و تحلیل عملکرد مراکز پژوهشی وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری می‌پردازد و ضمن تشریح چگونگی انجام فعالیتهای تحقیقاتی این مراکز، دیدگاه‌های حاکم بر تحقیقات در کشور را مورد بررسی قرار می‌دهد. همچنین، این مطالعه به تعیین جایگاه تحقیقات از منظر دولت می‌پردازد و بر این نکته تأکید می‌ورزد که نگرش حاکم در دولت و جامعه به امر تحقیقات باعث گردیده است که پژوهش در کشور به جایگاه واقعی خود دست نیابد و، از طرفی، کم توجهی دولت در تخصیص منابع و نیز سهم ناچیز اعتبارات تحقیقاتی از GDP را عوامل مهم در عملکرد ضعیف تحقیق در کشور برمی‌شمرد. مقاله حاضر همچنین نبود نظام تحقیقاتی در کشور و عدم هماهنگی بین نهادهای دیگر در امر تحقیقات را از دیگر عوامل مؤثر بر ضعف پژوهش شناخته است.

مقدمه

پژوهش به عنوان سرآغاز فعالیت علمی و فرهنگی، پیش شرط هرگونه گسترش در زمینه علوم رشد و پیشبرد فناوری است و در تمام مراحل این رشد و پیشرفت نیز در نقش مکمل فعالیتهای مربوط به آن ظاهر می شود. رشد علوم و فناوری وابسته و پیوسته به فعالیت پژوهشی است و توجهی همسان و مشترک با آن را طلب می کند. از این رو، جهت گیری سیاستگذاران، برنامه ریزان و دست اندرکاران پیشرفت اقتصادی و اجتماعی کشورهای پیشرفته به سوی سرمایه گذاری در سرمایه انسانی و فیزیکی کافی و شایسته برای پژوهشهای علمی است. این گونه جهت گیری که در جریان تجارب طولانی به دستاوردهای مثبت و ثمربخش انجامیده است، می تواند و باید به عنوان راهکار حال و آینده حیات علمی و فرهنگی کشور ما مورد توجه مسؤولان امر قرار گیرد.

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری با هدف تربیت نیروی انسانی کارشناس، محقق و متخصص، متولی اجرای بخشی از برنامه های پژوهشی است که بخشی از اعتبارات مورد نیاز همه ساله در قانون بودجه کل کشور به آن اختصاص می یابد و بخشی نیز از طریق بستن قراردادهای پژوهشی با مراکز و سازمان های دولتی و خصوصی تأمین می شود.

در این نوشتار، اعتبارات جاری اختصاص یافته به مؤسسات پژوهشی وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در برنامه های اول و دوم توسعه مورد بررسی قرار می گیرد از آنجا که اعتبارات اختصاص یافته می بایست با توجه به اهداف و سیاستهای برنامه های توسعه، منظور شده باشد، ابتدا خلاصه ای از سیاستهای برنامه ها در بخش پژوهش بیان می شود. سپس، ارزیابی عملکرد بخش تحقیقات طی برنامه های اول و دوم توسعه ارائه می گردد. در ادامه، به تشریح وضعیت اعتبارات جاری مؤسسات در دو برنامه پرداخته می شود، و به دنبال آن نسبت اعتبارات جاری برنامه تحقیقات دانشگاهی مؤسسات به کل اعتبارات برنامه تحقیقات دانشگاهی کل کشور مورد تجزیه و تحلیل قرار می گیرد. در خاتمه نیز

جمع بندی و پیشنهادهایی ارائه می‌گردد.

۱- سیاستها و خط مشیهای بخش پژوهش

عمده‌ترین سیاستها و خط مشیهای بخش پژوهش در برنامه اول و دوم توسعه کشور در چهار محور پیش بینی شده‌اند:

۱-۱- نظام تحقیقاتی کشور

نظام تحقیقاتی کشور، پس از کوششهای بسیار برای طراحی آن، در سال ۱۳۷۱ تعیین گردید، که با به تصویب رسیدن نمودار سازمان تشکیلاتی کشور، شرح وظایف بخشها و زیرمجموعه‌های مختلف آن نیز مشخص شده است. سیاستهای مربوط به نظام تحقیقاتی کشور، مانند تمرکز در سیاستگذاری و برنامه ریزی و عدم تمرکز در امور اجرایی در هر دو برنامه اول و دوم پیشبینی گردیده‌اند و شورای پژوهشهای علمی کشور و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور آنها را پی‌گیری کرده‌اند. از جمله اقداماتی که در این راستا صورت گرفته‌اند اتخاذ سیاستهای متناسب با امر تحقیقات در کمیسیون خاص شورای مذکور و تصویب طرحهای ملی تحقیقات توسط سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور و شورای پژوهشهای علمی کشور هستند. توسعه تحقیقات در دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی نیز از جمله این سیاستها است.

۱-۲- عمومی کردن تحقیقات

برخی از سیاستهای مربوط به عمومی کردن تحقیقات عبارتند از: الف - حمایت از تحقیقات آزاد و تقویت مراکز تحقیقات غیردولتی، ب - توسعه همکاریهای علمی با سایر کشورها، و ج - تقویت و توسعه انجمنهای علمی و... تشکیل فرهنگستانهای علوم، بانکهای اطلاعاتی، برگزاری مراسم مختلف برای انتخاب بهترین محققان، معرفی و ارائه نتایج برخی از تحقیقات انجام شده از طریق

وسایل ارتباط جمعی و ایجاد تحرک در میان پژوهشگران از راه برگزاری سمینارهای مختلف نیز در راستای خط مشی «عمومی کردن تحقیقات» بوده‌اند.

۱-۳- توسعه تحقیقات

سیاستهای مربوط به توسعه تحقیقات به صورت گسترش تحقیقات در دانشگاه‌ها، هدایت و تشویق مراکز تحقیقاتی و ارگانها به مشارکت با دانشگاه‌ها، یا برقراری رابطه منسجم بین مراکز تحقیقاتی و علمی با مراکز اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در برنامه‌های اول و دوم پیشبینی شده است. از جمله، از طریق سازوکار تبصره ۲۲ سعی شده است که رابطه منسجمی بین مراکز تحقیقاتی و علمی با مراکز اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی برقرار گردد. با استفاده از سازوکار تبصره ۳ قانون بودجه کل کشور نیز از تسهیلات بانکی برای حمایت از تحقیقات بخش غیردولتی استفاده شده است.

۲- راهکارهای اجرایی

برای اجرای سیاستهای فوق، راهکارهای اجرایی قابل توجهی در برنامه سوم پیشبینی گردیده‌اند. راهکارهای پیشبینی شده، بویژه در بخش تحقیقات و فناوری، بیانگر آنند که دولت اهتمام خاصی به این بخش معطوف داشته است. از جمله - و شاید از مهمترین - اقدامات اجرایی که در سال اول برنامه محقق شده است تغییر عنوان وزارت فرهنگ و آموزش عالی به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری است. در این زمینه، به استناد ماده ۱۰۲ برنامه سوم توسعه، این وزارت موظف است ساختار جدید خود را با توجه به جهت‌گیری برنامه سوم به تصویب مجلس شورای اسلامی برساند. علاوه بر این، به منظور گسترش تحقیقات در کشور و نهادینه کردن آن در دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی، برنامه‌هایی با مأموریت خاص و اختصاص اعتبار ویژه در نظر گرفته است که به تعدادی از آنها اشاره می‌شود:

۱-۲- افزایش درصد اعتبارات تحقیقاتی از تولید ناخالص داخلی و بهبود شاخصهای تحقیقاتی کشور

یکی از معضلات ضعف تحقیق و پژوهش در کشور کافی نبودن منابع مالی اختصاص یافته به این بخش بوده است. هر چند سهم اعتبارات پیشبینی شده در برنامه اول و دوم نیز به طور کامل اختصاص نیافته است، اما برآوردن این اعتبارات در طول برنامه سوم حاکی از جهت‌گیری دولت به سمت توسعه تحقیقات است. نسبت اعتبارات پژوهشی دولتی به GDP در جدول زیر آمده است.

درصد اعتبارات پژوهشی دولتی پیشبینی شده نسبت به GDP در برنامه سوم توسعه

سال	۱۳۷۹	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	عنوان
درصد اعتبارات دولتی به GDP (درصد)	۰/۳۸	۰/۴۸	۰/۵۹	۰/۷۷	۱	

چنانکه ملاحظه می‌شود، درصد اعتبارات پیشبینی شده نسبت به برنامه‌های اول و دوم رشد قابل توجهی را نشان می‌دهد. در اینجا لازم است خاطر نشان کنیم که اعتبارات پژوهشی منظور شده در قانون بودجه سال ۱۳۷۹ نشان می‌دهند که ۸۶٪ از هدف برنامه محقق شده است.

همچنین، اعتبارات منظور شده در سال ۱۳۸۰ نشان می‌دهند که ۹۱/۸٪ از اهداف برنامه برای این سال محقق شده است، و لایحه بودجه سال ۱۳۸۱ نیز حاکی از توجه بیشتر دولت به تأمین اعتبارات تحقیقاتی متناسب با برنامه توسعه سوم است.

با توجه به اینکه در زمان تهیه این مقاله بودجه سال ۱۳۸۱ به تصویب مجلس محترم نرسیده است و مذاکرات انجام شده در کمیسیون آموزش و تحقیقات حاکی

از انجام تغییرات در جهت تقویت اعتبارات پژوهشی است، ادامه تحلیل در این بخش رابه آینده موکول می‌کنیم.

۲-۲- ایجاد نظام تحقیقاتی برای افزایش ساماندهی و هماهنگی فعالیتهای تحقیقاتی و ارزشیابی آنها

شاید بتوان به طور قطع ادعا کرد که از جمله عواملی که نتوانسته است بستر تحقیق و پژوهش را در کشور هموار سازد و به فعالیتهای تحقیقاتی سامان دهد فقدان نظام مناسب است. در طول برنامه‌های اول و دوم نیز، برای ساماندهی تحقیقات، تلاشهای زیادی از طرف دولت و نهادها و سازماندهی درگیر در تحقیقات صورت گرفته است، ولی این اقدامها نتوانسته‌اند نظام تحقیقاتی مناسبی در کشور ایجاد کنند. خوشبختانه، در راستای اصلاح این روند در ساختار جدید وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، شورایی به نام «شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری» پیشبینی شده است تا به ریاست رئیس جمهور و با حضور چند نفر از وزرا و صاحب نظران، به ساماندهی تحقیقات بپردازد. با نگاهی به وظایف پیشبینی شده برای این شورا، امید می‌رود که با تصویب آن، نظام تحقیقاتی در کشور شکل گیرد و ضمن ساماندهی به تحقیقات، هماهنگی مناسبی نیز در فعالیتهای پژوهشی ایجاد شود. در این ساختار، شورایی بخشی به نام «شورای پژوهش و فناوری» پیشبینی شده است تا، در کنار شورای عالی، به نهادینه شدن نظام تحقیقاتی کشور کمک کند. به نظر می‌رسد که با شروع فعالیت شوراهای مذکور، مشکلات موجود در بخش پژوهش و فناوری در کشور برطرف گردند و، در آینده نزدیک، شاهد بهبود شاخصهای کمی و کیفی توسعه کشور باشیم.

۲-۳- ایجاد ردیفهای متمرکز با هدف مأموریت گرا برای توسعه تحقیقات و فناوری

یکی از ویژگیهای برنامه سوم توسعه، ایجاد ردیفهای متمرکز با اهداف خاص است که برای تقویت پژوهش و فناوری، به مثابه راهکارهای اجرایی در نظر گرفته

شده‌اند. در این مورد، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری برای هزینه کردن این اعتبارات در جهت مأموریت‌های پیشبینی شده، ضمن برنامه ریزی برای تمرکز در سیاستگذاری و عدم تمرکز در امور اجرایی، نظامی را برای ارزیابی و نظارت فعالیت‌های پژوهشی، گسترش پژوهش‌های بنیادی و کاربردی، عمومی کردن تحقیقات، ترغیب دستگاه‌های اجرایی به استفاده از نتایج تحقیقات، و ایجاد تسهیلات لازم جهت افزایش جذب اعتبارات فوق، طراحی نموده است. نتایج بررسی‌های اولیه نشان می‌دهند که در دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی، تلاش‌های گسترده‌ای برای انجام مأموریت‌های پیشبینی شده در برنامه سوم و جذب اعتبارات آغاز شده است و می‌توان گفت که این روند چشم انداز مناسبی را در بهبود شاخص‌های کمی و کیفی تحقیقات و نظام دهی و به‌کارگیری تحقیقات به مثابه ابزاری برای حل مشکلات توسعه کشور نشان می‌دهد. در این قسمت، به ردیف‌هایی که برای توسعه تحقیقات و فناوری در بخش آموزش عالی در برنامه سوم لحاظ گردیده است، اشاره می‌شود:

۱-۳-۲- اعطای بورس دکتری داخل به دانشگاه‌ها جهت تأمین هیأت علمی

در طول برنامه‌های اول و دوم، روند پذیرش دانشجو در مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری رشد قابل توجهی داشته است. از طرفی، با توجه به سیاست‌های دو برنامه، در اکثر استانها مراکز دانشگاهی ایجاد گردیده‌اند. با توجه به نامناسب بودن نسبت دانشجو به استاد، مقرر گردید که برای تأمین عضو هیأت علمی در طول برنامه سوم اعتبار منظور گردد تا نسبت به اصلاح هرم هیأت علمی دانشگاه‌ها اقدام شود. عملکرد این ردیف، به عنوان یکی از راهکارهای اجرایی تحقق سیاست‌های برنامه سوم در دو سال اول برنامه سوم، نشان می‌دهد که جهت‌گیری مناسبی برای تقویت این هرم صورت گرفته و در اکثر مراکز دانشگاهی، بویژه در مناطق در حال توسعه و تازه تأسیس، وضع رو به بهبود است و با ایجاد تسهیلات برای تحصیل مریان و جذب اعضای هیأت علمی جدید، علاوه بر

اصلاح هرم برای تقویت و گسترش دوره‌های تحصیلات تکمیلی و تربیت نیروی متخصص، در سایر بخشها زمینه لازم فراهم آمده است.

۲-۳-۲- بازنگری محتوای آموزشی رشته‌های تحصیلی توسط دانشگاه‌ها

با توجه به تحولات شگرف علمی و پژوهشی در سطح جهان، لزوم بازنگری در محتوای دروس رشته‌ها و انطباق آنها با نیازهای جامعه اجتناب‌ناپذیر است. اختصاص اعتبار خاص به منظور اصلاح محتوا و تدوین استانداردهای آموزشی گام مناسبی در جهت تقویت کیفیت دوره‌های آموزشی به شمار می‌آید.

۲-۳-۳- حمایت از فرصتهای مطالعاتی در مراکز تحقیقاتی و صنعتی داخل و خارج کشور و

توسعه همکاریهای علمی بین‌المللی

یکی از راه‌های حرکت در مرزهای دانش و هماهنگ سازی مطالعات و پژوهشهای علمی داخل و خارج از کشور استفاده اعضای هیأت علمی از فرصتهای مطالعاتی خارج از کشور و انجام فعالیتهای تحقیقاتی از مراکز تحقیقاتی و صنعتی داخل و خارج از کشور است. این راهکار مطمئناً موجب ارتقای بنیه علمی اعضای هیأت علمی می‌گردد و آنها را از آخرین دستاوردهای علمی و تحقیقاتی در سطح جهان آگاه می‌سازد، و باعث می‌شود که در جهت تطبیق فعالیتهای علمی و پژوهشی داخل با سطح بین‌المللی گام بردارند.

۲-۳-۴- تحقق قطبهای علمی در رشته‌های منتخب

در بسیاری از مراکز دانشگاهی و پژوهشی، بویژه مراکز با قدمت زیاد، رشته‌هایی با قابلیتها و مزیت‌های علمی وجود دارند که تقویت آنها می‌تواند علاوه بر توسعه علمی، موجبات منزلت دانش و پژوهش در کشور را فراهم آورد و شکاف علمی و فناوری موجود میان ما و جهان را ترمیم نماید. با اختصاص اعتبار برای ایجاد قطبهای علمی در تعدادی از مراکز دانشگاهی و چندین مرکز و مؤسسه پژوهشی در

سالهای اول برنامه سوم، این روند در سالهای آتی ادامه خواهد یافت.

۲-۳-۵- به‌کارگیری یافته‌های پژوهشی در بخشهای دولتی و غیردولتی

یکی از مشکلات اصلی پژوهش در کشور صنعت به‌کارگیری نتایج و کاربردی کردن یافته‌های پژوهشی است. پوشاندن فاصله بین انجام پژوهش و کاربردی کردن آن نیاز به ابزار و سازوکارهای مناسبی دارد که اختصاص اعتبار برای این منظور نه تنها می‌تواند فاصله ایجاد شده را کاهش دهد و در دزاد مدت از بین ببرد بلکه باعث می‌شود جهت‌گیری تحقیقات به سوی نیازهای کشور سوق داده شود و، از طرف دیگر، به‌گرایش صنعت به سمت دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی کمک کند و موجب تقویت ارتباط دانشگاه و صنعت گردد.

۲-۳-۶- توسعه و تکمیل سیستم اطلاعات مدیریت آموزش عالی

بدون تردید، گسترش شبکه‌های اطلاع‌رسانی خصوصاً اینترنت در سالهای اخیر تأثیر شگرفی در تمامی ابعاد جامعه، ارائه محصولات، تجارت، اشتغالزایی و... داشته است. در این زمینه، به منظور ایجاد زیرساختهای لازم در دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی، اقدامات قابل توجهی از سال اول برنامه سوم آغاز شده و هم‌اکنون در اکثر دانشگاه‌های کشور شبکه‌های اینترنت و اینترانت ایجاد گردیده است. علاوه بر آن، در جهت ایجاد نظامهای اطلاعاتی، تولید نرم‌افزارهای مدیریتی، عالی، تحقیقاتی، اجرایی، آموزشی و... گامهای مناسبی برداشته شده است که این روند با شتاب مناسبی در کلیه مراکز آموزشی و پژوهشی ادامه دارد.

۲-۳-۷- حمایت از گسترش و توسعه پژوهشهای مرتبط با فناوری نوین و شهرکهای تحقیقاتی

با اختصاص اعتبار در این بخش، علاوه بر توسعه شهرک علمی و تحقیقاتی اصفهان، دو پارک علمی و تحقیقاتی در شهرهای یزد و تبریز دایر گردیده‌اند، و برای توسعه پارکهای علمی در سایر شهرها در سالهای آتی، برنامه ریزی لازم صورت

گرفته است.

۸-۳-۲- علاوه بر موارد فوق، اعتبارات ویژه‌ای در طول برنامه سوم با جهت‌گیری توسعه تحقیقات و تقویت کیفیت آموزشی در نظر گرفته شده‌اند که برخی از محورهای عمده لحاظ شده در آن عبارتند از:

- * مطالعه سازمان دهی کالبدی دانشگاه‌ها،
- * پرورش و حفظ استعداد های درخشان و نخبگان علمی،
- * آموزش و بهبود ساختار کیفیت نیروی انسانی دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی،
- * حمایت از پژوهشکده‌های جدیدالتأسیس،
- * حمایت از تحقیقات درآمدزا،
- * روزآمد کردن دانش پژوهشگران،
- * توسعه تحقیقات در حوزه‌های علوم انسانی، دینی و فرهنگی و اجتماعی.

۳- اهداف کمی در برنامه اول توسعه

۳-۱- افزایش اعتبارات تحقیقاتی به سطح ۰/۶ درصد تولید ناخالص داخلی با عنایت به ترکیب بخشی

گرچه اعتبارات تحقیقاتی همه ساله افزایش یافته، اما نسبت اعتبارات تحقیقاتی به تولید ناخالص داخلی دارای نوسان بوده است. جدول ۳-۱ نشان می‌دهد که این نسبت از ۰/۲۱ درصد در سال ۶۷ به ۰/۴۳ درصد در سال ۱۳۷۲ رسیده است که ۰/۱۷ درصد از سقف تعیین شده در برنامه کمتر است. این نسبت در هیچیک از سالهای برنامه به سقف تعیین شده نرسیده است. به بیانی دیگر، می‌توان گفت که ۷۳/۶ درصد از اهداف کمی برنامه تحقق یافته است.

جدول ۳-۱

ارزیابی اهداف و عملکرد شاخص نسبت اعتبارات تحقیقاتی به GDP

(۱۳۶۸-۷۲)

سال	هدف در برنامه اول (درصد)	عملکرد شاخص (درصد)	درصد تحقق
۱۳۶۸	۰/۳۱	۰/۲۱	۶۸
۱۳۶۹	۰/۳۶	۰/۳۰	۸۳
۱۳۷۰	۰/۳۵	۰/۲۹	۸۳
۱۳۷۱	۰/۳۴	۰/۳	۸۸
۱۳۷۲	۰/۶	۰/۴۳	۷۲

قابل توجه است که نسبت اعتبارات دانشگاهی به اعتبارات تحقیقاتی در سالهای برنامه اول توسعه، طبق جدول زیر، همواره بیش از نسبت پیش بینی شده در برنامه بوده است. این مطلب در جدول ۲-۳ به تفکیک سقف برنامه و میزان عملکرد ارائه گردیده است.

جدول ۳-۲

نسبت اعتبارات تحقیقات دانشگاهی به کل اعتبارات تحقیقاتی

سال	برنامه	عملکرد	درصد تحقق
۱۳۶۸	۸/۵	۱۲/۲	۱۴۳/۵
۱۳۶۹	۹	۱۴/۳	۱۵۸/۹
۱۳۷۰	۱۰/۳	۱۷/۱	۱۶۶
۱۳۷۱	۱۲	۱۹/۶	۱۶۳/۳
۱۳۷۲	۱۱/۳	۱۹/۷	۱۷۴/۳

۳-۲- تأمین ۶۰ درصد از هزینه‌های تحقیقاتی از محل بودجه عمومی کشور و ۴۰ درصد از سایر منابع

به علت ضعف ارتباط کافی و مؤثر بین مراکز تحقیقاتی بخش دولتی با بخشهای غیردولتی و بویژه مشخص نبودن جایگاه مراکز تحقیقاتی غیردولتی در نظام تحقیقاتی کشور، بخش اعظم این هدف کمی نیز تحقق نیافته است. متأسفانه، حمایت ضعیف دولت از تحقیقات نه تنها موجب رکود تحقیقات بنیادی و کاربردی در کشور شده بلکه باعث گردیده است که بخش غیردولتی نیز توجه چندانی به تحقیقات نداشته باشد. این روند در طول دو برنامه مشاهده می‌شود و نشان می‌دهد که برای تصمیمات اجرایی کشور و رابطه منسجم بین مراکز تحقیقاتی دولتی و غیردولتی تصمیم خاصی گرفته نشده است و نزدیکی این دو بخش به برنامه ریزی و توجه بیشتر سیاستگذاران نیاز دارد.

۳-۳- افزایش تعداد محققان، به طوری که در پایان برنامه پنج ساله (۱۳۷۲) نسبت تعداد محقق در هر یک میلیون نفر جمعیت به ۲۵۰ نفر برسد.

در مورد شاخص تعداد پژوهشگر در یک میلیون نفر نیز باید گفت که به میزان ۴۶/۶ درصد از هدف متناظر در برنامه محقق شده است.

در سال ۱۳۷۱، طبق برنامه، می‌بایست به ۲۰۸ نفر پژوهشگر در یک میلیون می‌رسیدیم که این رقم به حداکثر ۹۷ پژوهشگر در یک میلیون نفر رسید. از جمله دلایل عدم موفقیت این هدف، وجود مشکلات اداری در پرداخت حق الزحمه و پاداش محققان، ظرفیت محدود مؤسسات و عدم تخصیص منابع مالی کافی در آموزش عالی برای تربیت محقق، و... اعلام شده است.

۴- اهداف کمی در برنامه دوم توسعه

اهداف کمی در برنامه دوم برای بخش تحقیقات در تبصره ۸۸ قانون برنامه دوم آمده است. براساس این تبصره، جهت دستیابی به اهداف برنامه، سهم هزینه‌های

تحقیقات از تولید ناخالص داخلی ۱/۵ درصد در سال ۱۳۷۸ تعیین و مقرر گردیده است که ۵۰ درصد از این میزان از محل درآمدهای عمومی دولت اختصاص می‌یابد. بر این اساس، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور (سازمان برنامه و بودجه وقت) مکلف گردیده است با هماهنگی شورای پژوهش‌های علمی کشور در هر سال، سهم بخش تحقیقات هر یک از دستگاه‌های دولتی و تحت پوشش دولت از درآمدهای عمومی را تعیین و در بودجه سالانه آنها منظور نماید.

عملکرد و شاخص مالی در برنامه دوم توسعه جدول (۴-۱) نشانگر عدم موفقیت دستیابی بخش تحقیقات به ۱/۵ درصد تولید ناخالص داخلی تعیین شده در برنامه دوم است، زیرا برای تحقق درصد تعیین شده می‌بایست اعتبارات تحقیقاتی در سال ۱۳۷۸ از رشدی معادل ۲۴۷ درصد نسبت به اعتبارات مصوب در سال ۱۳۷۷ برخوردار می‌گردید؛ در حالی که رشد اعتبارات این بخش طی سالهای برنامه دوم حداکثر به ۷/۸ درصد در سال ۱۳۷۶ نسبت به سال ۱۳۷۵ رسیده است.

جدول ۴-۱

ارزیابی اهداف و عملکرد شاخص نسبت اعتبارات تحقیقاتی به GDP

(۱۳۷۴-۷۸)

سال	هدف در برنامه اول (درصد)	عملکرد شاخص (درصد)	درصد تحقق
۱۳۷۴	۰/۴۴	۰/۲۷	۶۱
۱۳۷۵	۰/۵۱	۰/۳۱	۶۱
۱۳۷۶	۰/۵۸	۰/۳۶	۶۲
۱۳۷۷	۰/۴۵	۰/۲۹	۶۴
۱۳۷۸	۱/۵	*	-

* مشخص نشده است.

از سویی، سهم اعتبارات برنامه تحقیقات دانشگاهی از کل اعتبارات تحقیقاتی، به رغم رشد هر ساله، از رشد کمی بین ۲۲ و حداکثر ۲۸ درصد برخوردار بوده است. البته، برخلاف برنامه اول توسعه، پیوست برنامه دوم به تصویب مجلس محترم شورای اسلامی نرسیده است و، در نتیجه، میزان اعتبارات بخش تحقیقات به صورت مجزا و مستقل و نیز تعداد محققان و نسبت آن به تعداد جمعیت در اهداف مصوب لحاظ نمی شود.

به استناد سند برنامه سوم توسعه، تعداد دانشمندان و پژوهشگران در سالهای ۱۳۷۲ و ۱۳۷۷، بترتیب حدود ۱۸۸۰۰ نفر و ۲۰۴۰۰ نفر، و شاخص تعداد محقق در یک میلیون نفر در سالهای مذکور بترتیب ۳۲۷ نفر و ۳۳۸ نفر بوده اند. مقایسه شاخصهای مذکور با شاخصهای مشابه در کشورهای توسعه یافته بر پایه سند برنامه سوم توسعه (حدود ۳۷۰۰ نفر دانشمند و محقق در یک میلیون نفر و ۳ درصد GDP اعتبار، شکاف علمی موجود بین کشور ایران و صاحبان اصلی علم در جهان و عدم توجه کافی به توسعه علم در کشور را نشان می دهد.

۵- سهم اعتبارات تحقیقاتی از بودجه عمومی دولت

ارزیابی اهداف و عملکرد شاخص سهم اعتبارات تحقیقاتی از بودجه عمومی دولت نشانگر عدم تحقق اهداف برنامه در همه سالهای برنامه است. کمبود اعتبار و فضاهای مناسب تحقیقاتی منجر به عدم تحقق شاخص فوق گردیده است [جدولهای (۵-۱) و (۵-۲)].

جدول ۵-۱

ارزیابی اهداف و عملکرد شاخص سهم اعتبارات تحقیقاتی از بودجه عمومی دولت (۷۲-۱۳۶۸)

سال	هدف در برنامه اول (درصد)	عملکرد شاخص (درصد)	درصد تحقق
۱۳۶۸	۱/۷۸	۱/۲۵	۷۰
۱۳۶۹	۱/۹۴	۱/۶۳	۸۴
۱۳۷۰	۱/۸۷	۱/۶۴	۸۸
۱۳۷۱	۱/۹۴	۱/۶۸	۸۷
۱۳۷۲	۲	۱/۷۸	۸۹

جدول ۲-۵

ارزیابی اهداف و عملکرد شاخص سهم اعتبارات تحقیقاتی از بودجه عمومی دولت (۱۳۷۴-۷۸)

سال	هدف در برنامه اول (درصد)	عملکرد شاخص (درصد)	درصد تحقق
۱۳۷۴	۱/۶۶	۱/۰۹	۶۶
۱۳۷۵	۱/۹۹	۱/۱۷	۵۹
۱۳۷۶	۲/۳۷	۱/۴۳	۶۰
۱۳۷۷	*	۱/۳۷	*
۱۳۷۸	*	*	*

*- میزان هدف در برنامه‌ها توسط کارشناسان سازمان مدیریت و برنامه ریزی تعیین نشده است.

لازم به توضیح است که میزان هدف در برنامه‌ها را کارشناسان سازمان مدیریت و برنامه ریزی برآورد کرده‌اند و موارد مشخص شده با (*) تعیین نشده است.

۶- اعتبارات جاری در مؤسسات پژوهشی وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در برنامه‌های اول و دوم توسعه

۱-۶- برنامه اول توسعه

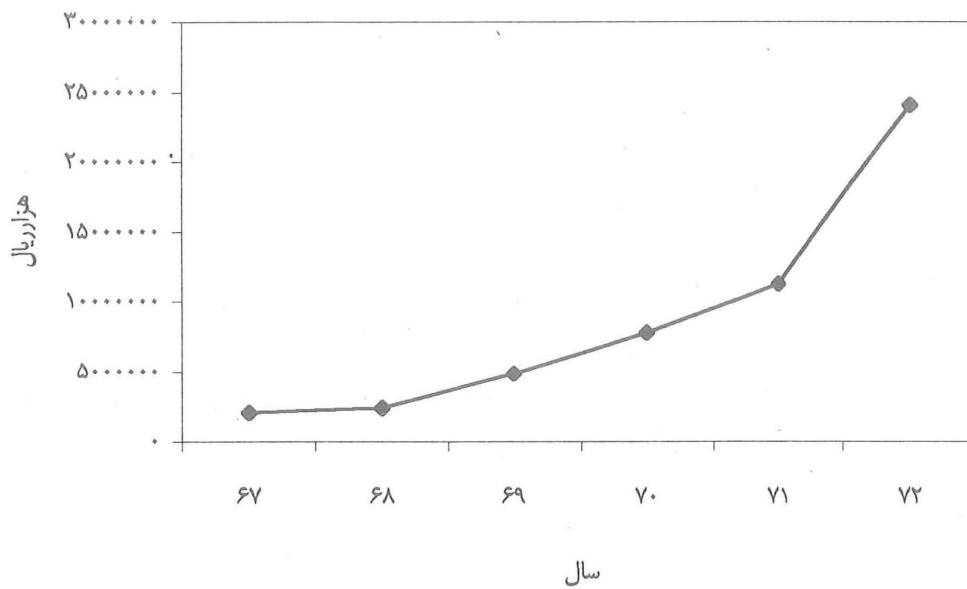
تحقیق حاضر استفاده از اطلاعات مندرج در بودجه‌های تفضیلی مؤسسات پژوهشی وابسته و همچنین قانون بودجه کل کشور در سالهای برنامه اول توسعه انجام شده است.

همچنانکه در جدول (۱-۶) مشاهده می‌شود، اعتبارات جاری به طور میانگین پس از رشد ۱۶ درصدی در سال اول برنامه نسبت به سال پایه (۶۷)، بترتیب با رشدهای ۱۰۴ درصد در سال ۶۹، ۶۲ درصد در سال ۷۰، ۴۴ درصد در سال ۷۱ و - در نهایت - با رشد صعودی ۱۱۴ درصد، در سال پایانی به تصویب رسیده است. با توجه به نوپا بودن مؤسسات، در سالهای ۶۸ تا ۷۲ برای هیچیک از آنها درآمد اختصاصی منظور نشده است. از طرفی، علاوه بر منظور کردن برنامه تحقیقات

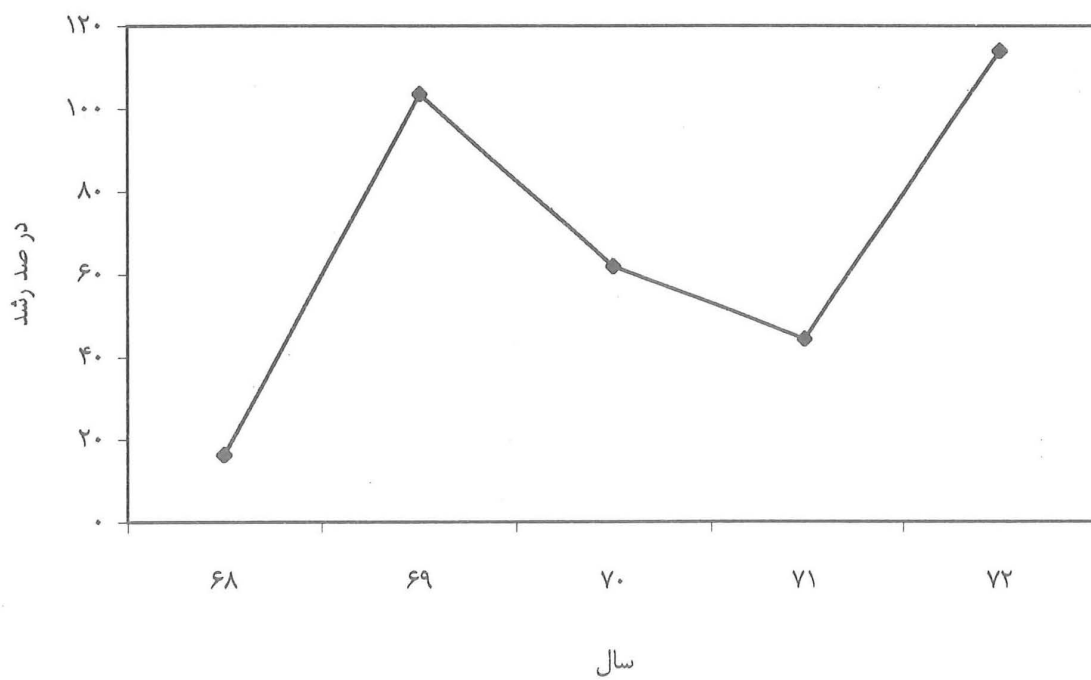
دانشگاهی در اعتبارات هر مؤسسه پژوهشی، برای چهار مؤسسه ردیف جداگانه‌ای تحت عنوان هزینه‌های تحقیقاتی «درآمد - هزینه» منظور شده است. البته، در ردیف هزینه‌های تحقیقاتی (درآمد - هزینه) وابسته به سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی و مرکز تحقیقات و توسعه علوم و تکنولوژی مواد پلیمری، در سال ۱۳۷۲، اعتباری منظور نشده است. شورای پژوهش‌های علمی کشور نیز تنها در سال اول برنامه (۶۸) دارای اعتبار بوده و پس از آن به ردیف‌های وابسته به نهاد ریاست جمهوری منتقل گردیده است. در سال آخر برنامه (۱۳۷۲)، چهار مرکز و مؤسسه پژوهشی جدید تحت عناوین مرکز ملی اقیانوس‌شناسی، مرکز اطلاعات علمی ایران، مؤسسه بین‌المللی روش‌های سوادآموزی بزرگسالان، و بنیاد دانشنامه بزرگ فارسی دارای ردیف و اعتبار شده‌اند.

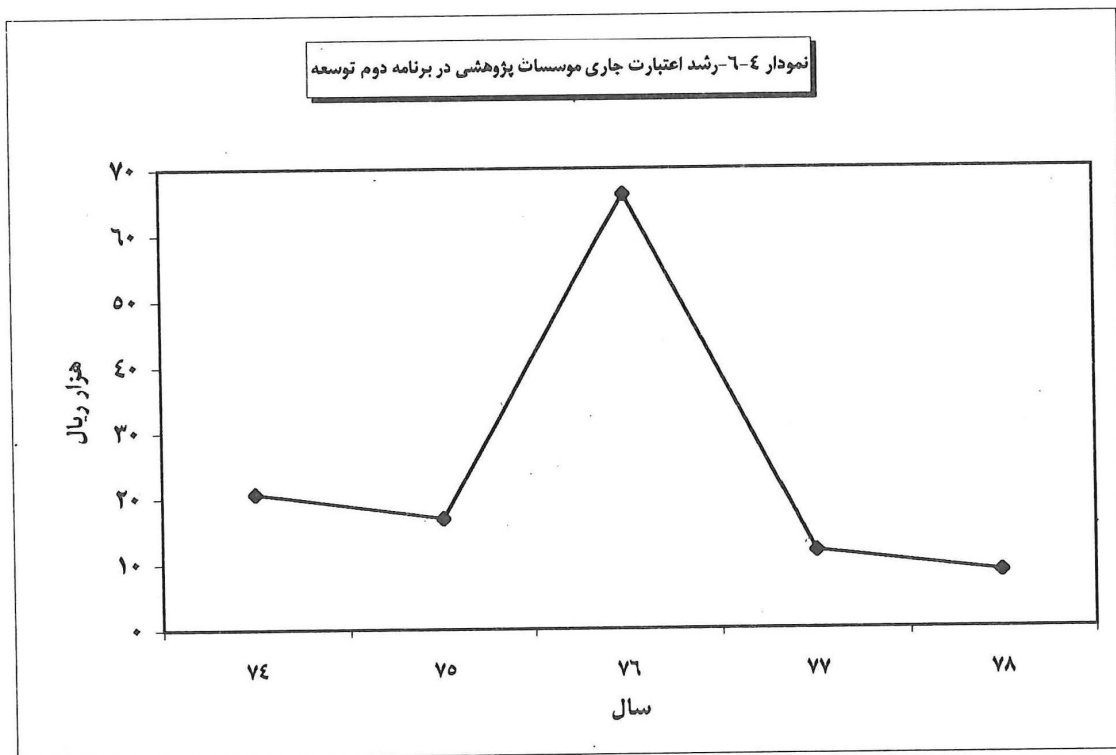
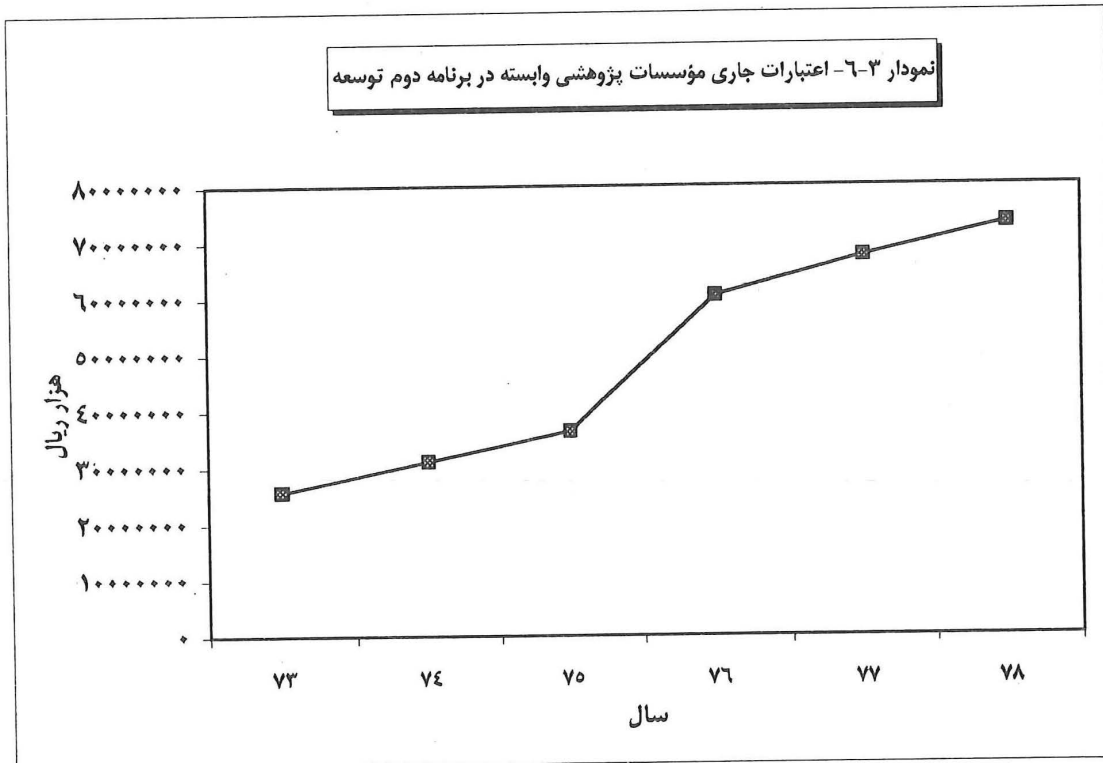
با توجه به جدول (۱-۶) که نشانگر افزایش و درصد رشد اعتبارات است، می‌توان به توجه بیشتر به تأمین اعتبارات فعالیتهای تحقیقاتی در برنامه اول پی برد. چنانکه مشاهده می‌شود، بر اعتبار اختصاص یافته در سال دوم برنامه اول توسعه به میزان صد درصد افزوده شده، و اعتبار اختصاص یافته در سال ۷۲ نیز بیش از دو برابر اعتبار سال ۷۱ بوده است.

نمودار ۱-۶-۱- اعتبارات جاری مؤسسات پژوهشی وابسته در برنامه اول توسعه

نمودار ۲-۶-۲- رشد اعتبارات جاری مؤسسات پژوهشی در برنامه اول توسعه

اگرچه اعتبارات جاری همه ساله نسبت به سال قبل افزایش یافته و این افزایش در سال آخر برنامه اول توسعه (۷۲) قابل قبول بوده است، ولی درصد رشد اعتبارات یکنواخت نبوده، به طوری که کمترین رشد متعلق به سال ۷۱ بوده و بیشترین رشد را سال ۷۲ داشته است.

بنابراین، به نظر می‌رسد یکی از هدفهای بخش آموزش عالی در برنامه اول با مضمون گسترش و تقویت تحقیقات، از نظر تعداد مؤسسات و میزان اعتبارات و به عبارتی از نظر کمی، تا حدودی تحقق یافته است. نمودارهای ۱-۶ و ۲-۶ روند رشد اعتبارات جاری و درصد رشد اعتبارات در سالهای برنامه اول توسعه را نشان می‌دهند.

۲-۶- برنامه دوم توسعه

بررسی اعتبارات منظور شده برای مؤسسات پژوهشی وابسته در سالهای برنامه دوم توسعه نشانگر آن است که:

۱-۲-۶- ردیفهای ذیل برخی از مؤسسات پژوهشی تحت عنوان هزینه‌های تحقیقاتی «درآمد - هزینه» حذف و اعتبار آن به اعتبارات برنامه تحقیقات دانشگاهی هر ردیف اضافه شده‌اند.

۲-۲-۶- اعتباراتی تحت عنوان درآمد اختصاصی در ردیفهای مؤسسات پژوهشی منظور شده‌اند تا مؤسسات مزبور به این طریق از فعالیتهای تحقیقاتی درآمد کسب کنند و آن را هزینه نمایند. در صورت کسب درآمد مازاد بر درآمد اختصاصی مصوب نیز امکان دریافت مازاد آن از محل در ردیف ۱۱۳۵۹۰ (مازاد درآمد اختصاصی) منظور شده در قانون بودجه کل کشور فراهم آمده است.

۳-۲-۶- اعتبارات جاری اختصاص یافته در سالهای برنامه دوم رو به افزایش بوده است ولی همچنانکه در جدول (۲-۶) مشاهده می‌شود، درصد رشد اعتبارات سال اول برنامه نسبت به سال پایه (۷۳)، ۲۱ درصد و سپس

بترتیب از ۱۷ درصد رشد در سال ۷۵ به ۶۶ درصد در سال ۷۶ رسیده و در سالهای ۷۷ و ۷۸ بترتیب سیر نزولی ۱۲ درصد و ۹ درصد را طی نموده است. شایان گفتن است که این رشد بدون در نظر گرفتن درآمد اختصاصی رخ نموده است.

۴-۲-۶- اساسنامه شهرک علمی و تحقیقاتی اصفهان در سال ۷۵ به تصویب رسید و برای دستیابی به توسعه فناوری و ایجاد شرایط مساعد برای انواع نوآوریها و به کارگیری نیروهای خلاق علمی، مقرر گردید که شهرکهای علمی و تحقیقاتی در مکانی واحد و با اتکا بر نظام همکاری مؤثر، نتایج پژوهشهای علمی و صنعتی را به ابداع و خلق فناوری تبدیل نمایند.

۵-۲-۶- ردیفهای شورای پژوهشهای علمی کشور و فرهنگستانهای علوم ایران و زبان و ادب فارسی از ردیفهای وابسته وزارت علوم، تحقیقات و فناوری جدا و به ردیفهای وابسته به نهاد ریاست جمهوری اضافه گردید. همچنین پژوهشکده صنایع رنگ ایران و پژوهشکده هوا فضا در سال ۷۷ دارای ردیف و اعتبار شدند.

نمودارهای ۳-۶ و ۴-۶ نشانگر آنند که اعتبار اختصاص یافته، برخلاف وضعیت اعتبارات در برنامه اول توسعه، از رشد مناسبی برخوردار نبوده و درصد رشد به استثنای سال ۷۶ سیر نزولی طی نموده است، به طوری که درصد رشد در سال ۷۸ به کمترین میزان خود یعنی ۹ درصد رسیده است.

بنابراین، با توجه به کاهش سهم اعتبارات مؤسسات پژوهشی از درآمد عمومی دولت، این مؤسسات از طریق انجام طرحهای تحقیقاتی برای متقاضیان و بستن قراردادهای تحقیقاتی با مراکز صنعتی و همچنین از طریق فروش کتب و نشریات و نتایج تحقیقات، تا حدودی نسبت به تأمین هزینههای خود از محل درآمدهای اختصاصی، اقدام کرده‌اند. جدول ۳-۶ میزان درآمد اختصاصی مؤسسات پژوهشی در برنامه دوم توسعه را نشان می‌دهد.

اعتبارات جاری و اختصاصی مؤسسات پژوهشی وابسته به وزارت فرهنگ و آموزش عالی در برنامه دوم توسعه

ارقام به هزار ریال

جدول ۳-۶

ردیف	لقب/پستی	مؤسسات	مهره پ ۱۳۳۲		مهره پ ۱۳۳۵		مهره پ ۱۳۳۶		مهره پ ۱۳۳۷		مهره پ ۱۳۳۸	
			اجرای	اختصاصی	اجرای	اختصاصی	اجرای	اختصاصی	اجرای	اختصاصی	اجرای	اختصاصی
۱		پژوهشگاه علم انسانی و مطالعات فرهنگی	۷۸,۳۳۷,۰۰۰	۱,۳۱۱,۰۰۰	۳۳,۳۸۸,۹۰۰	۷,۹۲۹,۰۰۰	۶۰,۳۹۷,۰۰۰	۱۳,۵۲۲,۰۰۰	۶۷,۵۱۷,۰۰۰	۶,۱۸۰,۰۰۰	۷۳,۳۳۲,۰۰۰	۳۲,۷۸۵,۰۰۰
۲		مرکز تحقیقات علمی کشور	۸۱,۶۰۰	۱۸۰,۰۰۰	۱,۰۷۱,۰۰۰	۳۹,۰۰۰	۱,۱۱۱,۰۰۰	۵۵۸,۰۰۰	۱,۳۳۰,۰۰۰	۶۰۰,۰۰۰	۱,۳۳۰,۰۰۰	۵۰۰,۰۰۰
۳		پژوهشگاه مواد و انرژی	۳,۵۸۴,۸۰۰	۳۳۰,۰۰۰	۳,۲۹۱,۹۰۰	۳۲۰,۰۰۰	۳,۵۳۶,۰۰۰	۶۰۰,۰۰۰	۷,۰۶۶,۰۰۰	۷۰۰,۰۰۰	۷,۸۱۶,۰۰۰	۱,۸۰۰,۰۰۰
۴		شهرک علمی و تحقیقاتی اصفهان	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲,۲۰۰,۰۰۰	۶۰۰,۰۰۰
۵		سازمان پژوهشهای علمی و صنعتی ایران	۷,۶۰۳,۰۰۰	۷۰۰,۰۰۰	۱۱,۸۴۰,۳۰۰	۱,۵۰۰,۰۰۰	۱۶,۲۱۱,۰۰۰	۲,۰۰۰,۰۰۰	۱۶,۵۵۵,۰۰۰	۳۰۰,۰۰۰	۱۷,۲۵۰,۰۰۰	۱۵,۰۰۰,۰۰۰
۶		سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی	۷۳۷,۳۰۰	۰	۹۱۵,۳۰۰	۳,۰۰۰,۰۰۰	۲,۳۰۰,۰۰۰	۳,۵۰۰,۰۰۰	۲,۵۸۷,۰۰۰	۶۰۰,۰۰۰	۳,۱۸۷,۰۰۰	۴,۶۰۰,۰۰۰
۷		پژوهشگاه پلیمر ایران	۱,۹۸۰,۰۰۰	۱۰۰,۰۰۰	۳,۰۰۳,۳۰۰	۳۰۰,۰۰۰	۵,۳۰۶,۰۰۰	۱,۰۰۰,۰۰۰	۵,۳۰۵,۰۰۰	۱۰۰,۰۰۰	۵,۴۰۶,۰۰۰	۱,۵۰۰,۰۰۰
۸		مرکز پژوهشهای فیزی و مهندسی فیزی	۱,۶۶۴,۲۰۰	۱۵۰,۰۰۰	۱,۹۲۵,۷۰۰	۵۰,۰۰۰	۲,۶۱۱,۰۰۰	۸۰,۰۰۰	۲,۷۰۰,۰۰۰	۸۰,۰۰۰	۲,۷۸۱,۰۰۰	۱,۷۰۰,۰۰۰
۹		مؤسسه بین المللی ژئولوژی و مهندسی ژئولوژی	۱,۶۳۳,۶۰۰	۱۵۰,۰۰۰	۲,۰۰۱,۰۰۰	۷۰۰,۰۰۰	۲,۵۵۹,۰۰۰	۱,۰۰۰,۰۰۰	۳,۵۵۹,۰۰۰	۱۵۰,۰۰۰	۳,۷۰۹,۰۰۰	۱,۵۰۰,۰۰۰
۱۰		پژوهشگاه و آزمایشهای بنیادی مهندسی ژئولوژی	۲,۰۷۳,۱۰۰	۰	۳,۰۰۰,۰۰۰	۱۵۰,۰۰۰	۲,۳۶۱,۰۰۰	۰	۲,۳۶۱,۰۰۰	۱۰۰,۰۰۰	۲,۴۶۱,۰۰۰	۳,۰۰۰,۰۰۰
۱۱		مؤسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزشی عالی	۵۳۲,۲۰۰	۱۵۰,۰۰۰	۷۰۴,۰۰۰	۱۲۰,۰۰۰	۱,۰۰۵,۰۰۰	۱۲۰,۰۰۰	۱,۱۲۰,۰۰۰	۰	۱,۲۴۰,۰۰۰	۲۷۵,۰۰۰

ارقام به هزار ریال

ردیف	طبقه بندی	مؤسسات	مهر ب ۱۳۳۳		مهر ب ۱۳۳۴		مهر ب ۱۳۳۵		مهر ب ۱۳۳۶		مهر ب ۱۳۳۷		مهر ب ۱۳۳۸	
			اجرای	اختصاصی	اجرای	اختصاصی	اجرای	اختصاصی	اجرای	اختصاصی	اجرای	اختصاصی	اجرای	اختصاصی
۱۲	۱۱۳۵۷۳	پژوهشکده حوزة و دانشگاه	۲۰۷,۹۰۰	۰	۲۰۷,۹۰۰	۰	۲۵۰,۰۰۰	۰	۵۶۰,۰۰۰	۰	۱,۳۷۸,۰۰۰	۰	۲,۰۰۰,۰۰۰	۰
۱۳	۱۱۳۵۷۲	مرکزین السطی تحقیقات علوم محیطی	۰	۰	۰	۰	۲۰۰,۰۰۰	۰	۳۱۷,۰۰۰	۰	۵۷۸,۰۰۰	۰	۵۳۸,۰۰۰	۰
۱۴	۱۱۳۵۷۵	مرکز ملی اقیانوس شناسی	۱۸۸,۵۰۰	۰	۱۵,۰۰۰	۵۰,۰۰۰	۵۰,۰۰۰	۵۰,۰۰۰	۶۵۰,۰۰۰	۱۰۰,۰۰۰	۶۷۲,۰۰۰	۱۰۰,۰۰۰	۶۷۲,۰۰۰	۱۰۰,۰۰۰
۱۵	۱۱۳۵۷۶	مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشور	۳۵۰,۰۰۰	۰	۱۶,۰۰۰	۶۰۴,۶۰۰	۱۰۰,۰۰۰	۲,۵۰۰,۰۰۰	۲,۵۰۰,۰۰۰	۲,۵۰۰,۰۰۰	۲,۵۸۴,۰۰۰	۲,۵۰۰,۰۰۰	۲,۵۸۴,۰۰۰	۲,۵۰۰,۰۰۰
۱۶	۱۱۳۵۷۸	بنیاد دانشنامه بزرگ فارسی	۳۶۶,۰۰۰	۰	۱۷,۰۰۰	۵۵۰,۰۰۰	۳۰,۰۰۰	۷۱۹,۰۰۰	۲۰,۰۰۰	۷۲۵,۰۰۰	۷۲۵,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰	۷۲۵,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰
۱۷	۱۱۳۵۸۲	کتابخانه منطقه ای علوم و تکنولوژی	۰	۰	۰	۰	۰	۱,۸۰۰,۰۰۰	۰	۱,۸۰۰,۰۰۰	۱۰۰,۰۰۰	۱۰۰,۰۰۰	۱,۸۷۳,۰۰۰	۱,۸۷۳,۰۰۰
۱۸	۱۱۳۵۸۵	پژوهشکده صنایع رنگ	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۸۰۰,۰۰۰	۰	۰	۱,۳۳۰,۰۰۰	۱,۳۳۰,۰۰۰
۱۹	۱۱۳۵۸۶	پژوهشکده مواد فضا	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱,۰۰۰,۰۰۰	۰	۰	۰	۰
۲۰	۱۱۳۵۰۲	مرکز ملی تحقیقات مهندسی ژنتیک و تکنولوژی علوم زیستی	۱,۷۸۲,۰۰۰	۰	۰	۲,۰۰۰,۰۰۰	۰	۳,۰۰۰,۰۰۰	۳,۰۰۰,۰۰۰	۳,۰۰۰,۰۰۰	۳,۰۰۰,۰۰۰	۳,۰۰۰,۰۰۰	۳,۰۰۰,۰۰۰	۳,۰۰۰,۰۰۰

ادامه جدول ۳-۶

۷- سهم اعتبارات جاری برنامه تحقیقات دانشگاهی مؤسسات پژوهشی وابسته از کل اعتبارات برنامه تحقیقات دانشگاهی در دو برنامه توسعه اعتبارات منظور شده برنامه تحقیقات دانشگاهی در مؤسسات پژوهشی وابسته در جدولهای (۷-۱) و (۷-۲) نشانگر آنند که سهم مؤسسات پژوهشی از اعتبارات دولتی (درآمد عمومی) در برنامه دوم، نسبت به برنامه اول توسعه، کاهش یافته است به گونه‌ای که از ۴۱ درصد در برنامه اول به ۳۴/۵ درصد در برنامه دوم رسیده است. به همین ترتیب، سهم مؤسسات پژوهشی در سالهای برنامه دوم روبه کاهش نهاده و کمترین مقدار را در سال آخر برنامه (۷۸) به میزان ۲۹/۸ درصد از کل برنامه تحقیقاتی مصوب داشته است. جدولهای (۷-۳) و (۷-۴) اعتبار برنامه تحقیقات دانشگاهی را به تفکیک مؤسسات پژوهشی نشان می‌دهند.

از طرفی، مؤسسات پژوهشی وابسته در برنامه اول توسعه، به دلیل نوپا بودن، فاقد درآمد اختصاصی بوده‌اند و در برنامه دوم توسعه در ردیف اغلب مؤسسات پژوهشی، اعتباراتی تحت عنوان درآمد اختصاصی منظور گردیده و، به همان نسبت، از سهم اعتبارات دولتی کاسته شده است. همچنانکه در جدول ۷-۲ مشاهده می‌شود، مجموع اعتبارات از محل درآمد عمومی و اختصاصی، درصد رشدی بالاتر از برنامه اول را نشان می‌دهد.

بنابراین، با پایداری نمودن درآمد اختصاصی، بتدریج سهم مؤسسات پژوهشی از اعتبارات دولتی روبه کاهش نهاده است. البته، برخی از مؤسسات پژوهشی نیز با گسترش فعالیتهای پژوهشی خود، موفق به کسب درآمد اختصاصی مازاد بر درآمد اختصاصی مصوب شده‌اند که از محل اعتبار ردیف ۱۱۳۵۹۰ (مازاد درآمد اختصاصی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی) تأمین شده است.

قابل توجه است که به استناد سند برنامه سوم توسعه، نسبت اعتبارات برنامه تحقیقات دانشگاهی به کل اعتبارات تحقیقاتی در سال ۱۳۷۲ به میزان ۸/۴ درصد بیش از اهداف متناظر برنامه بوده است. دلیل این امر به توان علمی زیاد دانشگاه‌ها در اجرای پروژه‌های تحقیقاتی و گسترش فعالیتهای تحقیقاتی آنها نسبت داده شده

است.

به طور کلی، در پی تصویب برنامه اول توسعه، که در آن بخش تحقیقات برای نخستین بار به صورت مستقل مطرح گردید، توجه بیشتری به تأمین اعتبارات فعالیتهای تحقیقاتی مبذول شد به طوری که اعتبارات منظور شده در سال ۱۳۶۹ تقریباً به دو برابر اعتبارات سال ۱۳۶۸ افزایش یافت.

جدول ۷-۱- اعتبارات جاری برنامه تحقیقات دانشگاهی در برنامه اول توسعه

ارقام به هزارریال

سال	کل اعتبارات مصوب	سهم مؤسسات پژوهشی وابسته	درصد از کل
جمع کل	۱۱۴۷۳۴۰۰۰	۴۷۴۷۳۰۰۰	۴۱
۱۳۶۸	۵۱۵۹۰۰۰	۲۰۰۲۰۰۰	۳۹
۱۳۶۹	۱۰۴۹۷۰۰۰	۴۴۷۰۰۰۰	۴۳
۱۳۷۰	۱۶۶۷۳۰۰۰	۷۳۶۵۰۰۰	۴۴
۱۳۷۱	۲۴۷۰۸۰۰۰	۱۰۵۴۵۰۰۰	۴۳
۱۳۷۲	۵۷۶۹۷۰۰۰	۲۳۰۹۱۰۰۰	۴۰

مأخذ: قانون بودجه کل کشور.

جدول ۷-۲- اعتبارات جاری برنامه تحقیقات دانشگاهی در برنامه دوم توسعه

ارقام به هزارریال

سال	کل اعتبارات مصوب	سهم مؤسسات پژوهشی	درصد از کل	درآمد اختصاصی مصوب	جمع کل اعتبار مصوب	درصد از کل
جمع کل	۷۴۶۶۲۴۲۰۰	۲۵۷۸۴۴۱۰۰	۳۴/۵	۷۶۱۲۸۰۰۰	۳۳۳۹۷۲۱۰۰	۴۵
۱۳۷۴	۷۹۱۷۶۷۰۰	۲۹۵۳۲۴۰۰	۳۷/۳	۱۳۹۲۰۰۰	۳۰۹۲۴۴۰۰	۳۹
۱۳۷۵	۹۷۱۰۵۷۰۰	۳۴۲۴۸۷۰۰	۳۵/۳	۷۹۴۹۰۰۰	۴۲۱۹۷۷۰۰	۴۳
۱۳۷۶	۱۴۶۸۷۳۱۰۰	۵۸۰۷۷۰۰۰	۳۹/۵	۱۴۹۶۲۰۰۰	۷۳۰۳۹۰۰۰	۵۰
۱۳۷۷	۱۸۶۱۲۳۷۰۰	۶۵۱۳۳۰۰	۳۵	۱۹۰۳۰۰۰۰	۸۴۱۶۳۰۰۰	۴۵
۱۳۷۸	۲۳۷۳۴۵۰۰۰	۷۰۸۵۳۰۰۰	۲۹/۸	۳۲۷۵۰۰۰۰	۱۰۳۶۰۳۰۰۰	۴۴

مأخذ: قانون بودجه کل کشور.

اعتبارات جاری مؤسسات وابسته به وزارت فرهنگ و آموزش عالی به تفکیک برنامه در برنامه اول توسعه

ارقام به هزار ریال

جدول ۳-۷

ردیف	طبقه بندی	مؤسسات	سال ۱۳۶۸		سال ۱۳۶۹		سال ۱۳۷۰		سال ۱۳۷۱		سال ۱۳۷۲	
			مقیضات: دانشگاهی	سایر برنامه	مقیضات: دانشگاهی	سایر برنامه	مقیضات: دانشگاهی	سایر برنامه	مقیضات: دانشگاهی	سایر برنامه	مقیضات: دانشگاهی	سایر برنامه
۱		مؤسسات مطالعات و تحقیقات فرهنگی مؤسسه مطالعات - هزینه - درآمد	۲,۰۰۲,۰۰۰	۳۳۳,۰۰۰	۱۲۸,۰۰۰	۳۳۵,۰۰۰	۳۳۵,۰۰۰	۲۳۵,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰	۱۰,۵۲۵,۰۰۰	۷۰۰,۰۰۰	۲۳,۰۱۹,۰۰۰
۲		مؤسسه مطالعات - هزینه مقیضات فرهنگی	۱۲۰,۰۰۰	۷۳۵,۰۰۰	۱۸۸,۰۰۰	۳۳۳,۰۰۰	۳۳۳,۰۰۰	۳۳۳,۰۰۰	۳۳۳,۰۰۰	۱۸۸,۰۰۰	۷۳۵,۰۰۰	۲,۷۵۰,۰۰۰
۳		مؤسسه مطالعات علمی کشور	۱۵,۰۰۰	۱۵,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰
۴		شورای پژوهشهای علمی کشور	۷۰,۰۰۰	۷۰,۰۰۰	۵۲۲,۰۰۰	۵۲۲,۰۰۰	۵۲۲,۰۰۰	۵۲۲,۰۰۰	۵۲۲,۰۰۰	۱,۳۸۰,۰۰۰	۱,۳۸۰,۰۰۰	۲,۷۵۰,۰۰۰
۵		مرکز پژوهشهای مواد و انرژی	۳۳۳,۰۰۰	۱۸۸,۰۰۰	۱,۰۸۰,۰۰۰	۱,۰۸۰,۰۰۰	۱,۰۸۰,۰۰۰	۱,۰۸۰,۰۰۰	۱,۰۸۰,۰۰۰	۳,۷۰۰,۰۰۰	۳,۷۰۰,۰۰۰	۸,۰۰۰,۰۰۰
۶		سازمان پژوهشهای علمی و صنعتی ایران	۱۲۰,۰۰۰	۱۲۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰
۷		سازمان پژوهشها - هزینه مقیضات	۱۲۰,۰۰۰	۱۲۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰
۸		سازمان مطالعه و تدوین کتب علمی انسانی دانشگاهها	۱۲۰,۰۰۰	۱۲۰,۰۰۰	۱۸۰,۰۰۰	۱۸۰,۰۰۰	۱۲۰,۰۰۰	۱۲۰,۰۰۰	۱۲۰,۰۰۰	۳۵۰,۰۰۰	۳۵۰,۰۰۰	۶۰۰,۰۰۰
۹		سازمان مطالعه - هزینه مقیضات	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۵۰۰,۰۰۰	۵۰۰,۰۰۰	۸۰۰,۰۰۰
۱۰		مرکز تحقیقات و توسعه علوم و تکنولوژی مواد پلیمری	۹۵,۰۰۰	۹۵,۰۰۰	۳۰۰,۰۰۰	۳۰۰,۰۰۰	۵۵,۰۰۰	۵۵,۰۰۰	۵۵,۰۰۰	۶۸۰,۰۰۰	۶۸۰,۰۰۰	۱,۳۰۰,۰۰۰
۱۱		مرکز تحقیقات - هزینه مقیضات	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲۰,۰۰۰	۲۰,۰۰۰	۰

ردیف	مؤسسات	سال ۱۳۶۸		سال ۱۳۶۹		سال ۱۳۷۰		سال ۱۳۷۱		سال ۱۳۷۲	
		تحقیقات:انگاری	سایر برنامه	تحقیقات:انگاری	سایر برنامه	تحقیقات:انگاری	سایر برنامه	تحقیقات:انگاری	سایر برنامه	تحقیقات:انگاری	سایر برنامه
۱۲	مرکز پژوهش‌های طبیعی و مهندسی طبیعی	۰	۰	۳۲۰,۰۰۰	۰	۳۰۰,۰۰۰	۰	۵۲۰,۰۰۰	۰	۱,۴۰۰,۰۰۰	۰
۱۳	مؤسسه بین المللی زلزله‌شناسی و مهندسی زلزله	۰	۰	۱۰۰,۰۰۰	۰	۷۵۰,۰۰۰	۰	۳۲۰,۰۰۰	۰	۱,۳۰۰,۰۰۰	۰
۱۴	مرکز تحقیقات تیریک‌نظری و زبان‌شناسی	۰	۰	۳۲۰,۰۰۰	۰	۳۷۰,۰۰۰	۰	۵۲۰,۰۰۰	۰	۱,۳۳۰,۰۰۰	۰
۱۵	فرهنگستان علم ایران	۰	۰	۱۷۰,۰۰۰	۰	۱۷۰,۰۰۰	۰	۳۰۰,۰۰۰	۰	۵۰۰,۰۰۰	۰
۱۶	فرهنگستان زبان و ادبیات فارسی	۰	۰	۳۰,۰۰۰	۰	۵۰۰,۰۰۰	۰	۷۰۰,۰۰۰	۰	۸۰۰,۰۰۰	۰
۱۷	مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی	۰	۰	۰	۰	۵۰,۰۰۰	۰	۱۵۰,۰۰۰	۰	۳۰۰,۰۰۰	۰
۱۸	دفتر همکاری حمزه و دانشگاه	۰	۰	۰	۰	۴۰,۰۰۰	۰	۸۰,۰۰۰	۰	۱۵۰,۰۰۰	۰
۱۹	مرکز بین المللی تحقیقات علوم و تکنولوژی پیشرفته و علوم محیطی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۵۰,۰۰۰	۰	۵۰,۰۰۰	۰
۲۰	مرکز ملی ایاتروس شناسی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱۳۰,۰۰۰	۰
۲۱	مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۵۰۰,۰۰۰	۰
۲۲	مؤسسه بین المللی روش‌های سوادآموزی بزرگسالان	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۷۰۰,۰۰۰	۰
۲۳	بنیاد دانشنامه بزرگ فارسی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۸۰,۰۰۰	۰
۲۴	مرکز ملی تحقیقات مهندسی ژنتیک و تکنولوژی زیستی	۰	۰	۳۰۰,۰۰۰	۰	۴۰۰,۰۰۰	۰	۵۲۰,۰۰۰	۰	۱,۴۰۰,۰۰۰	۰

ارقام به هزار ریال

ردیف	نوعیات	سال ۱۳۷۲		سال ۱۳۷۳		سال ۱۳۷۴		سال ۱۳۷۵		سال ۱۳۷۶		سال ۱۳۷۷		سال ۱۳۷۸	
		تخصیصات دانشگاهی	سایر منابع	تخصیصات دانشگاهی	سایر منابع	تخصیصات دانشگاهی	سایر منابع	تخصیصات دانشگاهی	سایر منابع	تخصیصات دانشگاهی	سایر منابع	تخصیصات دانشگاهی	سایر منابع	تخصیصات دانشگاهی	سایر منابع
۱۴	طبیعی	۵۳۳,۲۰۰	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
۱۵	تربیتی	۱۱۳۵۷۲	۶۸۵,۰۰۰	۱۹,۰۰۰	۹۸۰,۰۰۰	۷۵,۰۰۰	۱,۳۰۰,۰۰۰	۱,۳۰۰,۰۰۰	۱,۳۰۰,۰۰۰	۱,۳۰۰,۰۰۰	۱,۳۰۰,۰۰۰	۱,۳۰۰,۰۰۰	۱,۳۰۰,۰۰۰	۱,۳۰۰,۰۰۰	۱,۳۰۰,۰۰۰
۱۶	۱۱۳۵۷۳	۷۰۷,۹۰۰	۷۵۰,۰۰۰	.	۵۲۰,۰۰۰	.	۱,۳۷۸,۰۰۰	.	۱,۳۷۸,۰۰۰	.	۲,۰۰۰,۰۰۰	.	۲,۰۰۰,۰۰۰	.	۲,۰۰۰,۰۰۰
۱۷	۱۱۳۵۷۲	.	۷۰۰,۰۰۰	.	۳۱۷,۰۰۰	.	۵۷۸,۰۰۰	.	۵۷۸,۰۰۰	.	۶۷۲,۰۰۰	.	۶۷۲,۰۰۰	.	۶۷۲,۰۰۰
۱۸	۱۱۳۵۷۵	۱۷۸,۵۰۰	۵۰۰,۰۰۰	.	۶۵۰,۰۰۰	.	۶۲۲,۰۰۰	.	۶۲۲,۰۰۰	.	۶۲۲,۰۰۰	.	۶۲۲,۰۰۰	.	۶۲۲,۰۰۰
۱۹	۱۱۳۵۷۶	۲۵۰,۰۰۰	۶۰۰,۰۰۰	۲,۳۰۰	۲,۳۸۲,۰۰۰	۱۸,۰۰۰	۲,۵۵۸,۳۰۰	۱۸,۷۰۰	۲,۵۵۸,۳۰۰	۱۸,۷۰۰	۲,۵۵۸,۳۰۰	۱۸,۷۰۰	۲,۵۵۸,۳۰۰	۱۸,۷۰۰	۲,۵۵۸,۳۰۰
۲۰	۱۱۳۵۷۸	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
۲۱	۱۱۳۵۸۳	۳۲۵,۰۰۰	۵۵۰,۰۰۰	.	۷۱۹,۰۰۰	.	۷۳۵,۰۰۰	.	۷۳۵,۰۰۰	.	۷۳۵,۰۰۰	.	۷۳۵,۰۰۰	.	۷۳۵,۰۰۰
۲۲	۱۱۳۵۸۵	.	.	.	۱,۸۰۰,۰۰۰	.	۱,۸۰۰,۰۰۰	.	۱,۸۰۰,۰۰۰	.	۱,۸۰۰,۰۰۰	.	۱,۸۰۰,۰۰۰	.	۱,۸۰۰,۰۰۰
۲۳	۱۱۳۵۸۶	.	.	.	.	.	۸۰۰,۰۰۰	.	۸۰۰,۰۰۰	.	۸۰۰,۰۰۰	.	۸۰۰,۰۰۰	.	۸۰۰,۰۰۰
۲۴	۱۱۳۵۸۸	.	.	.	.	.	۱,۰۰۰,۰۰۰	.	۱,۰۰۰,۰۰۰	.	۱,۰۰۰,۰۰۰	.	۱,۰۰۰,۰۰۰	.	۱,۰۰۰,۰۰۰
۲۵	۱۱۳۵۰۴	۱,۷۸۷,۰۰۰	۲,۱۱۳,۰۰۰	۹,۰۰۰	۲,۹۹۰,۰۰۰	۱۲,۰۰۰	۳,۰۸۹,۵۰۰	۱۲,۵۰۰	۳,۰۸۹,۵۰۰	۱۲,۵۰۰	۳,۰۸۹,۵۰۰	۱۲,۵۰۰	۳,۰۸۹,۵۰۰	۱۲,۵۰۰	۳,۰۸۹,۵۰۰

۸- جمع بندی و پیشنهادها:

اعتبارات جاری اختصاص یافته به مؤسسات پژوهشی وابسته در دو برنامه توسعه، همه ساله نسبت به سال قبل افزایش داشته، ولی درصد رشد اعتبارات یکنواخت نبوده است؛ به طوری که در برنامه اول توسعه درصد رشد سال ۶۸ نسبت به سال ۶۷ (سال پایه) به میزان ۱۶ درصد، سال ۶۹ بارشد ۱۰۴ درصد، سال ۷۰ دارای رشد ۶۲ درصد، سال ۷۱ رشد ۴۴ درصد و در نهایت سال ۷۲ از رشد ۱۱۴ درصد برخوردار بوده است.

در برنامه دوم توسعه، به استثنای سال ۷۶، درصد رشد در همه سالها سیر نزولی داشته است. بدین صورت که رشد سال ۷۴ نسبت به سال پایه (۷۳) برابر ۲۱ درصد، در سال ۷۵ برابر ۱۷ درصد، در سال ۷۶ به میزان ۶۶ درصد، در سال ۷۷ معادل ۱۲ درصد و، در نهایت، در سال ۷۸ در کمترین حد خود یعنی ۹ درصد بوده است. به طور کلی سهم این مؤسسات پژوهشی از اعتبارات دولتی در برنامه دوم توسعه، کمتر از برنامه اول بوده است. از طرفی، مؤسسات مزبور در برنامه اول توسعه، به دلیل نوپا بودن، فاقد درآمد اختصاصی بوده‌اند و در برنامه دوم توسعه در ردیف اغلب این مؤسسات، درآمد اختصاصی منظور شده است تا بخشی از اعتبارات مورد نیاز از این طریق تأمین گردد. البته، برخی از مؤسسات به لحاظ فعالیتهای پژوهشی قابل توجه توانسته‌اند بیش از اعتبار درآمد اختصاصی مصوب خود درآمد کسب کنند و از محل ردیف مازاد درآمد اختصاصی، افزایش اعتبار داشته‌اند. تعدادی از مؤسسات نیز توانسته‌اند تا حد سقف اعتبار مصوب، درآمد اختصاصی کسب نمایند.

باتوجه به موارد فوق، برنامه اول و دوم توسعه مؤسسات پژوهشی بامشکلات ناشی از کمبود اعتبار مواجه بوده‌اند به طوری که برخی از مؤسسات، باتوجه به اعتبارات و امکانات خود، به فعالیتهای تحقیقاتی کم هزینه‌تر و در حد امکانات و تجهیزات موجود، بدیهی است در این صورت کاربردی بودن تحقیقات، توسعه تحقیقات و همچنین استفاده بهینه از توان علمی محققان و متخصصان تحت تأثیر این

کمیته‌ها قرار گرفته است. بنابراین، تأمین منابع مالی در بخش پژوهش نقش تعیین‌کننده‌ای دارد.

نبود نظام اطلاعاتی جامع و شبکه اطلاع‌رسانی برای پروژه‌های تحقیقاتی انجام شده نیز موجب پراکنده کاری و دوباره کاری شده است. در این مورد، علاوه بر اینکه از منابع مالی محدود به صورت بهینه استفاده نشده دستیابی به اهداف برنامه‌های اول و دوم توسعه تحقیقاتی و به کارگیری نتایج تحقیقات نیز به تعویق افتاده است. با عنایت به تجزیه و تحلیل انجام شده و جمع‌بندی فوق، مشکلات عمده پژوهشی را به طور کلی می‌توان به صورت زیر دسته‌بندی کرد:

- ۸-۱- مشخص نبودن جایگاه بخش غیردولتی در تحقیقات و عدم حمایت کافی از بخش غیردولتی و، در نتیجه، فقدان مشارکت لازم این بخش؛
- ۸-۲- استفاده از منابع تحقیقاتی در فعالیتهای غیرپژوهشی؛
- ۸-۳- عدم ارتباط مؤثر بین مراکز تحقیقاتی و دانشگاه‌ها با دستگاههای اجرایی و بخشهای غیردولتی؛
- ۸-۴- کمبود نیروی کار تحقیقاتی و ناشناخته ماندن نتایج بسیاری از تحقیقات و در نتیجه عدم به کارگیری و استفاده از نتایج؛
- ۸-۵- عدم جایگاه مناسب اعتبارات تحقیقاتی در بودجه عمومی دولت و تولید ناخالص داخلی؛
- ۸-۶- نبود معیار ارزیابی و سنجش مناسب آثار پژوهشی؛
- ۸-۷- فقدان طرحهای آمارگیری از بعضی از شاخصهای این بخش جهت ارزیابی دقیق و کامل عملکرد.

با جمع بندی تحقیقات انجام شده و بررسی جامع در میزان تحقق هدفهای برنامه‌های اول و دوم، پیشنهادهاى زیر برای تقویت پژوهش در کشور ارائه می‌گردد. امید می‌رود این پیشنهادها مورد توجه مسؤولان و سیاستگذاران نظام تحقیقاتی کشور قرار گیرد و در آینده نزدیک شاهد شکوفایی تحقیقات و تقویت نقش محوری آن در توسعه همه‌جانبه کشور باشیم.

الف - دولت به تخصیص اختصاص اعتبارات پژوهشی حداقل تامیزان تعیین شده در برنامه‌های توسعه اقدام نماید؛ زیرا دولت تاکنون با عدم اختصاص درصدهای تعیین شده از درآمد ناخالص داخلی در برنامه‌های توسعه، سهم خود را در کاهش مشکلات بخش پژوهش ایفا نکرده است.

ب - ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی جامع، موجب می‌شود تا محققان و متخصصان از پروژه‌ها و تحقیقات انجام شده آگاهی یابند و، از این راه از انجام فعالیتهای موازی و دوباره کاری در تحقیقات پیشگیری شود. از طرفی، اطلاع رسانی سبب ایجاد زمینه مناسب برای تقاضای پروژه‌های تحقیقاتی و مطالعاتی از سوی مؤسسات اقتصادی و صنعتی می‌گردد و، در این رهگذر، مؤسسات پژوهشی علاوه بر تأمین نیازهای متقاضیان، شرایط مطلوب‌تری را برای گسترش تحقیقات و نقش کاربردی آن فراهم خواهند آورد. همچنین، در مواردی، انجام تحقیقات کاربردی کشور را از ورود بسیاری از کالاها و محصولات بی‌نیاز می‌سازد. به طور مثال، مرکز پژوهش‌های شیمی و مهندسی شیمی ایران می‌تواند از نفت در حدود ۱۵۰ نوع محصول با ارزش افزوده ایجاد کند.

ج - در راستای توسعه و گسترش تحقیقات، بهره‌گیری از شبکه جهانی اینترنت شرایطی را فراهم می‌آورد که دستیابی مؤسسات پژوهشی به نتایج تحقیقات و پروژه‌های انجام یافته در خارج از کشور امکان‌پذیر گردد. همچنین، مؤسسات پژوهشی، با ایجاد ارتباط متقابل، می‌توانند به معرفی فعالیتهای تحقیقاتی داخلی و تبادل نظر علمی و پژوهشی با مراکز پژوهشی خارج از کشور بپردازند.

د - ایجاد هماهنگی میان مراکز تحقیقاتی، دانشگاه‌ها و بخشهای پژوهشی سایر دستگاههای اجرایی کشور که در زمینه‌ای مشترک فعالیت می‌نمایند، می‌تواند امکان بهره‌گیری از توانمندیها و امکانات یکدیگر را فراهم سازد. در این صورت، افزون بر استفاده از توان علمی دیگران، بخشی از کمبودهای تجهیزاتی نیز ممکن

است برطرف شود. به طور مثال، مؤسسه بین‌المللی زلزله‌شناسی و مهندسی زلزله، مؤسسه ژئوفیزیک دانشگاه تهران، و سازمان انرژی اتمی - که هر سه در زمینه زلزله‌شناسی فعالیت تحقیقاتی دارند - می‌توانند با ایجاد هماهنگی، بهترین دستاوردها را داشته باشند.

ه - استقرار ۲۱ مؤسسه پژوهشی در تهران (از ۲۳ مؤسسه پژوهشی وابسته) عملاً باعث گردیده است که سایر نقاط کشور از اعتبارات و امکانات ویژه پژوهشی و نتایج آن محروم گردند. اگرچه در دانشگاه‌های مستقر در شهرستانها زمینه انجام تحقیقات برای محققان و متخصصان فراهم است، ولی تأسیس اکثر مؤسسات پژوهشی در تهران امکان فعالیت متخصصان و محققان شهرستانها را محدود می‌سازد و عملاً آنها را از دسترسی به منابع و ورود در تحقیقات بنیادی باز می‌دارد. به طور کلی عدم تمرکز در خصوص ایجاد مؤسسات پژوهشی، جامعه پژوهشی کشور را از توان علمی محققان و متخصصان بیشتری بهره‌مند می‌سازد. در این زمینه، پیشنهاد می‌شود که برخی از مؤسسات به شهرستانها انتقال یابند، و یا از طریق ایجاد شعبه در مراکز استانها و یا واحدهای دانشگاهی، زمینه برای ورود محققان شهرستانی به تحقیقات فراهم آید. این حرکت، علاوه بر تقویت تحقیقات، باعث می‌گردد که فضای پژوهش در شهرستانها نیز تقویت شود.

و - ضعف اطلاع‌رسانی مؤسسات پژوهشی از عملکرد خود باعث گردیده است که مراکز دانشگاهی از روند و چگونگی انجام تحقیقات در این مراکز بی‌اطلاع باشند. توسعه اطلاع‌رسانی توسط مراکز پژوهشی باعث می‌گردد که بسیاری از استادان دانشگاهی که امکانات لازم را برای انجام تحقیقات مورد نظر در دانشگاهها ندارند با مشاهده آنها در مراکز پژوهشی با همکاری با آن مراکز ترغیب گردند.

ز - با توجه به وجود مراکز تحقیقاتی قوی در تهران، شایسته است که زمینه‌های بازدید از آنها برای آشنایی دانشجویان دوره‌های تحصیلات تکمیلی فراهم آید. برای این منظور، لازم است از طریق ایجاد ارتباط بین مراکز و دانشگاهها برنامه‌های منظمی تدارک دیده شود.

فهرست منابع

- ۱- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور؛ قانون بودجه کل کشور در سالهای برنامه‌های اول و دوم توسعه (۷۸-۱۳۶۸).
- ۲- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور؛ بررسی وضع موجود و چشم‌انداز آینده بخش پژوهش؛ معاون امور فرهنگی و پژوهشی (دفتر امور پژوهش)، تیر ۱۳۷۷.
- ۳- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور؛ سند برنامه - برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی - جمهوری اسلامی ایران (۸۳-۱۳۷۹)، تهران، ۱۳۸۰.
- ۴- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی ایران؛ مجلس و پژوهش؛ شماره بیست و هشتم، سال ششم، مهر و آبان ۱۳۷۸.